16. 9. 2016

Vezměte, prosíme, na vědomí, že text článku odpovídá platné právní úpravě ke dni publikace.

Vznik bezdůvodného obohacení objednatele v případě neodsouhlaseného navýšení ceny díla a další související otázky

Určení ceny díla je podstatnou náležitostí každého smluvního vztahu, jehož účelem je závazek zhotovitele provést na svůj náklad a nebezpečí pro objednatele dílo, a to bez ohledu na skutečnost, zda samotná činnost zhotovitele díla spočívá v provedení stavebních prací, či nikoliv. Samotná cena díla může být mezi stranami určena buď pevnou částkou, nebo odhadem. Bez ohledu na způsob jejího určení mezi stranami zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále jen „OZ“), obsahuje závazné podmínky, které umožňují zhotoviteli navýšit cenu díla. Samotnému navýšení ceny díla by měla zpravidla předcházet dohoda stran, nicméně tato hypotéza nemusí být vždy platná. Je možné potom po objednali požadovat zaplacení navýšené ceny díla i v případě, kdy uzavření smlouvy dílo mezi smluvními stranami předcházelo zadávací řízení? A je objednatel povinen zhotoviteli zaplatit navýšení ceny díla i v případě nepřikázaného jednatelství zhotovitele?

Podle § 2586 odst. 2 OZ platí, že *„cena díla je ujednána dostatečně určitě, je-li dohodnut alespoň způsob jejího určení, anebo je-li určena alespoň odhadem. Mají-li strany vůli uzavřít smlouvu bez určení ceny díla, platí za ujednanou cena placená za totéž nebo srovnatelné dílo v době uzavření smlouvy a za obdobných smluvních podmínek*“. Cena díla může být buď stanovena pevnou částkou, stanovením jejího výpočtu nebo odhadem.

Způsoby určení ceny díla

Pokud byla cena stanovena pevnou částkou, tak platí, že její navýšení není možné, a to ani v případě změn cen materiálů, kdy vyjde najevo, že zhotovení díla bude pro zhotovitele nákladnější, než se původně očekávalo.[1]

Jako další způsob určení ceny díla je využití odhadu. V případě stanovení ceny odhadem v souladu s ustanovením § 2612 odst. 1 OZ platí, že *„zjistí-li zhotovitel po uzavření smlouvy, že cenu určenou odhadem bude třeba podstatně překročit, oznámí to objednateli bez zbytečného odkladu s odůvodněným určením nové ceny; neučiní-li to bez zbytečného odkladu poté, co potřebu zvýšení ceny zjistil, anebo zjistit měl a mohl, nemá právo na zaplacení rozdílu v ceně*.“ Podle platné rozhodovací praxe[2] je možné za podstatné překročení ceny stanovené odhadem považovat překročení ceny alespoň o 10 % až 20 %. Zhotovitel je přitom povinen vzít v úvahu i samotný stupeň obtížnosti odhadu ceny při uzavření smlouvy, nebo výši pravděpodobnosti překročení ceny určené odhadem.

Jako poslední známý způsob určení ceny díla je její určení dle tzv. rozpočtu. Právní teorie rozeznává více typů rozpočtů. Cena muže být stanovena jednak s odkazem na rozpočet závazný, kdy zhotovitel není oprávněn navyšovat cenu jednotlivých položek rozpočtu bez dohody s objednatelem, nebo může být stanovena s odkazem na rozpočet úplný, u kterého platí, že zhotovitel není oprávněn do rozpočtu zahrnovat nové položky, které nebyly dříve s objednatelem dohodnuty.[3] Jiná situace je avšak v případě, kdy je v souladu s ustanovením § 2622 odst. 1 OZ stanoven rozpočet s výhradou, ve kterém zhotovitel *„nezaručuje jeho úplnost, nebo s výhradou, že rozpočet je nezávazný, může zhotovitel požadovat zvýšení ceny, objeví-li se v případě rozpočtu s výhradou nezaručené úplnosti při provádění*

díla potřeba činností do rozpočtu nezahrnutých, pokud nebyly předvídatelné v době uzavření smlouvy, a v případě rozpočtu s výhradou nezávaznosti, oč nevyhnutelně převýší náklady účelně vynaložené zhotovitelem náklady zahrnuté do rozpočtu." Je povinností zhotovitele nutnost překročení rozpočtu, jakož i výši požadovaného zvýšení ceny bez zbytečného odkladu sdělit objednali, jinak mu nárok na zaplacení rozdílu v ceně nevznikne. Rozpočet stanovený s výhradou, dle mého názoru, přináší pro smluvní stany nesporné výhody, které umožnují zejména zhotoviteli pružněji reagovat na možné výkyvy cen materiálů a komodit, ze kterých je dílo zhotovováno, a dále lépe čelit překážkám, které smluvní strany nemohly objektivně předvídat při uzavření smlouvy o dílo, a které znemožňují jeho řádné a včasné dokončení.

Vznik bezdůvodného obohacení?

Výše popsané způsoby navýšení cen díla v zásadě předpokládají, že změna ceny díla bude bez zbytečného odkladu sdělena objednateli, který s ní buď vysloví souhlas, nebo ji výslovně neodmítne. Právě souhlasný a včasný projev vůle ze strany objednatele je významnou podmínkou, která dává signál zhotoviteli, že ve své činnosti může dále pokračovat. Není a nebylo v minulosti výjimkou, že zejména v případech provádění stavebních prací, kdy je nutné dodržovat závazný časový harmonogram plnění, jakož i stanovený technologicky postup, byl souhlas ze strany objednatele udělen až ex-post, neboť přerušení provádění stavebních prací by pro objednatele mohlo znamenat významné ekonomické ztráty. Tím vznikaly situace, kdy dodatečné stavební práce byly ze strany zadavatele započaty a ukončeny ještě před tím, než byl udělen výslovný souhlas objednatele. Tato situace není v praxi neobvyklá, neboť na staveništi zastupuje objednatele jeho technický dozor, který v součinnosti se stavbyvedoucím koordinuje postup provádění stavebních prací. Otázka, zda zhotoviteli vnikl nárok na zaplacení zvýšené ceny díla, i když nebyl udělen souhlas objednatele, ale pouze osoby, které ho zastupují na staveništi, byla již rozhodovací praxí v minulosti opakovaně řešena.

Nejvyšší soud ČR (dále jen „NS ČR") již v roce 2008 judikoval,[4] že „*ke vzniku nároku zhotovitele na zvýšenou cenu díla v případě jeho rozšíření nebo zvýšení jeho kvality je však nezbytná předchozí dohoda objednatele a zhotovitele na vlastním rozšíření díla nebo jeho kvalitativní změně, čili dohoda o změně smlouvy o dílo. V řízení však nebylo zjištěno, že by došlo k dohodě stran o změně smlouvy o dílo. …Tento nárok nebylo přitom možno žalobkyni přiznat ani z titulu bezdůvodného obohacení, neboť nešlo o plnění bez právního důvodu. Jestliže totiž nebyly splněny smluvené podmínky pro úhradu víceprací, jež nelze považovat za samostatnou stavbu, resp. zákonné podmínky pro úhrady dodávky dražších koberců, nelze tento nedostatek nahradit uplatněním nároku na vydání bezdůvodného obohacení. Nešlo totiž o plnění bez právního důvodu, ale o plnění na základě smlouvy o dílo, u něhož nebyly splněny podmínky pro úhradu těchto prací*". Výše citované rozhodnutí bylo ze strany NS ČR poté několikrát opětovně judikováno,[5] což je možné považovat za znak ustálené rozhodovací praxe. NS ČR primárně posuzoval, zda se jednalo o zvýšení ceny u stavebních prací a nákladů do rozpočtu zahrnutých, anebo se jednalo o zvýšení ceny stavebních práci nákladů do rozpočtu nezahrnutých. V druhém případě, jak už jsem uvedl výše, je vždy podmínkou souhlasný projev vůle objednatele, což v posuzovaných případech dle NS ČR nebylo naplněno.

Zásada poctivého právního styku

Přes výše uvedené je nutné posoudit, zda provedení dodatečných stavebních prací bylo nutné pro dokončení díla a zhotovitel je na základě objektivních skutečností provedl s vědomím, že zde existuje souhlas objednatele, nebo alespoň souhlas osoby, která zastupuje objednatele v místě provádění stavebních prací. V takové situaci lze rozhodnout dle základní zásady civilního práva - zásady poctivého právního styku, a to zejména ve spojení s ustanovením o předsmluvní odpovědnosti objednatele dle § 1729 OZ, nebo dovoleného nepřikázaného jednatelství dle § 3009 OZ.

Ačkoliv byl institut tzv. předsmluvní odpovědnosti komplexně upraven až s účinností OZ, tak i před rokem 2014 bylo ze strany NS ČR judikováno,[6] že *„se jedná závaznou právní povinnost každého dodržovat nejen povinnosti uložené právními předpisy a povinnosti převzaté smluvně, ale - i bez konkrétně stanoveného pravidla chování - počínat si natolik obezřetně, aby jednáním či opomenutím nevznikla škoda jiným ani jemu samému. Povinnost vyslovená tímto ustanovením je pro každého z účastníků občanskoprávních vztahů závaznou právní povinností určitým způsobem se chovat a její nedodržení představuje protiprávní jednání*". V praxi reálně dochází k provádění dodatečných stavebních prací, a tím k navýšení ceny díla, aniž by byl udělen výslovný souhlas objednatele formou příslušného písemného dodatku ke smlouvě o dílo. Pokud zhotovitel dodatečné stavební práce prokazatelně provede, ad exemplum za účelem snížení rizika eventuálních smluvních sankcí za pozdní vyhotovení díla, právní nárok na zaplacení navýšené ceny mu podle stávající rozhodovací praxe nevznikne, ačkoliv v průběhu celé realizace díla postupoval s maximální obezřetností tak, aby byl naplněn účel smlouvy, a tím bylo dosaženo naplnění oprávněných zájmů obou smluvních stran. Pokud však objednatel, i přes důvodné očekávání zhotovitele, neudělí zhotoviteli alespoň dodatečný souhlas s provedením dodatečných stavebních prací, je to v rozporu, dle mého názoru, se zásadou poctivého právního styku.

Jako druhou alternativu k předsmluvní odpovědnosti objednatele je možné zvažovat aplikaci ustanovení § 3009 OZ, dle které *„ujme-li se někdo záležitosti ve prospěch jiné osoby bez jejího svolení, nahradí mu tato osoba účelně vynaložené náklady, zařídil-li záležitost k jejímu převážnému užitku. Zda byla záležitost provedena k užitku jiného, se neposoudí podle obecných hledisek, ale se zřetelem k jeho pochopitelným zájmům a záměrům*". Jedná se o tzv. jednatelství užitečné, u něhož se vychází ze způsobu jednání, kterým gestor jedná k převážnému prospěchu jiné osoby, přičemž významným hlediskem pro reprobaci účelně vynaložených nákladů jsou zájmy a záměry osoby, v jejíž prospěch gestor jedná a pokud jsou mu známé.[7] Ve smyslu uvedeného činnost zhotovitele směrující k dokončení díla dle stanoveného harmonogramu, a to i přes případné navýšení ceny díla, které nelze považovat podstatné a které nebylo ze strany objednatele odsouhlaseno, může v celkovém kontextu přinést objednateli zřetelný prospěch, který nemusí být pouze ekonomický. Jsem názoru, že jsou-li zhotoviteli prokazatelně známy záměry a zájmy objednatele a faktické jednání zhotovitele spočívající v provádění stavebních prací směřuje k jejich naplnění, zakládá to zhotoviteli právo alespoň na náhradu účelně vynaložených nákladů.

Zadávací řízení

Výše uvedené alternativy nelze, dle mého názoru, uplatnit v případech, kdy smluvní vztah mezi objednatelem a zhotovitelem je založen na základě výsledku zadávacího řízení. Jak již v minulosti rozhodl Úřad pro ochranu hospodářské soutěže,[8] tak *„smluvní svoboda v zadávacím řízení není úplná s tím, že v tomto případě se vyžaduje písemní forma smlouvy či jejich změn*". Tomu odpovídá i skutečnost, že finanční prostředky vynaložené na podpis smlouvy s vybraným dodavatelem zpravidla pocházejí z veřejných zdrojů, a tak podléhají veřejnosprávní kontrole. Jak zákon č. 137/2006 Sb., o veřejných zakázkách, ve znění pozdějších předpisů, tak zákon č. 134/2016 Sb., o zadávání veřejných zakázek, shodně uvádějí, že výsledkem zadávacího řízení je uzavření písemné smlouvy s vybraným zhotovitelem. K požadavku dodržení písemné formy smlouvy jsou pro zadavatele spojeny další povinnosti, a to zejména spočívající v uveřejnění celého textu smlouvy na profilu zadavatele, včetně jejích všech případných dodatků, nebo povinnosti nově stanovené v zákoně č. 340/2015 Sb., o zvláštních podmínkách účinnosti některých smluv, uveřejňování těchto smluv a o registru smluv (zákon o registru smluv).

Závěr

Ačkoliv problematika objednatelem neodsouhlaseného navýšení ceny díla oproti původně

schválenému rozpočtu již byla soudy opakovaně řešena, domnívám se, že v případech, kdy činnost zhotovitele přinesla objednateli zjevný užitek a tato činnost byla prováděna s ohledem naplnění oprávněných zájmů objednatele, přičemž nutný a očekávatelný souhlas objednatele nebyl dán z důvodů, které svým jednáním zhotovitel nezapříčinil, mělo by být zhotoviteli v souladu se zásadou poctivého právního styku přiznáno právo alespoň na účelně vynaložené náklady. Na druhou stranu výše uvedený postup není možné aplikovat v případech, kdy uzavření smlouvy se zhotovitelem předcházelo zadávací řízení, neboť příslušné právní předpisy jednak stanovují u veřejných zakázek požadavek dodržení písemné formy smlouvy, a to včetně všech dodatků, a dále rovněž stanovují i závazné procesní pravidla vztahující se k možnosti navýšit cenu předmětu plnění veřejné zakázky, která musí být ze strany objednatele vždy dodržena.

JUDr. Radoslav Lukovič,
advokátní koncipient

Společná advokátní kancelář Balcar, Hrouzek, Veselý, Zelenková

Palác Riesů
Panská 895/6
110 00 Praha 1

Tel.: +420 222 231 133
Fax: +420 222 231 819
e-mail: sak@akspol.cz

---
[1] ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek VI. Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 127.
[2] Rozhodnutí sp. zn. R 3/1970
[3] ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek VI. Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 128.
[4] Rozhodnutí NS ČR ze dne 27.06.2007, sp. zn. 32 Odo 1043/2005.
[5] Např. rozhodnutí NS ČR ze dne 19.12.2012, sp. zn. 23 Cdo 4931/2010; rozhodnutí NS ČR ze dne 23.02.2011, sp. zn. 23 Cdo 3891/2010; nebo rozhodnutí NS ČR ze dne 15.08.2012, sp. zn. 33 Cdo4276/2010.
[6] Rozhodnutí NS ČR ze dne 11.10.2006, sp. zn. 29 Odo 1166/2014.
[7] ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek VI. Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 1289.
[8] Rozhodnutí ÚOHS ze dne 16.08.2007, č.j. R087/2007/02-14942/2007/310-Hr.

© EPRAVO.CZ – Sbírka zákonů, judikatura, právo | www.epravo.cz

Další články:

- Civilněprávní prostředky ochrany při koupi falzifikátu
- Novela zákona o pyrotechnice: likvidace profesionálů namísto zmírnění negativních vlivů
- Konec zákonné koncentrace řízení? Návrh Nejvyššího soudu před Ústavním soudem

- Soudní poplatky v řízení o rozvodu manželství a úpravy poměrů k nezletilému dítěti po tzv. rozvodové novele
- Imise ve stavebním řízení aneb kde končí veřejný zájem a začíná soukromé právo?
- Užívání prostoru nad pozemkem třetí osobou
- Přístup k nemovitosti přes pozemek třetí osoby
- PŘEHLEDNĚ: Jak funguje předkládání plné moci? Postačí soudu jen její „fotokopie“? Aneb vývoj právní úpravy požadavků na plnou moc v našem právním systému.
- Využívání nástrojů umělé inteligence: proč je GDPR relevantní?
- Transfer Pricing: Na co si dát pozor s blížícím se koncem roku
- Byznys a paragrafy, díl 24.: Digitalizace korporátního práva: EU cílí na snížení administrativy při přeshraničním podnikání